

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ХАРКІВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

**«МІЗЕРІЯ» І «ХРОНОС» ТАРАСА АНТИПОВИЧА:
ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ, ХУДОЖНЯ ОРГАНІЗАЦІЯ**

Кваліфікаційна робота
студентки 4 курсу
першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти
спеціальності 035 «Філологія»
спеціалізації 035.01 «українська мова
і література»
Бікулової Єлизавети Євгенівни

Науковий керівник:
Борзенко Олександр Іванович,
доктор філологічних наук, професор

Харків – 2023

Анотація

Бікулової Є.Є. «Мізерія» та «Хронос» Тараса Антиповича: жанрові особливості, художня організація

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню жанрових особливостей та художньої організації творів Т. Антиповича «Хронос» і «Мізерія». Для успішного досягнення поставленої мети в першому розділі розглянуто критичні праці й дослідження літературознавців, а саме: проаналізовано розвиток жанру антиутопії в літературі; визначено характерні риси цього жанру та виділено особливості цього жанру у творчості Т. Антиповича.

У другому розділі особливу увагу приділено історії написання та вивченню жанрових особливостей творів Т. Антиповича «Хронос» і «Мізерія». Розглянуто специфіку втілення категорії часу та простору в романах Т. Антиповича, детально проаналізовані жанрові особливості, сюжет творів, систему персонажів, семантику заголовків антиутопій Т. Антиповича.

Акцентовано увагу на особливостях авторської інтерпретації жанру антиутопії. Визначено спільні та відмінні риси, притаманні антиутопіям автора: осмислення категорії часу та простору, зосередження уваги на почуттях та психологічних станах героїв, зображення боротьби маленької людини проти системи.

Ключові слова: Т. Антипович, антиутопія, роман, хронос, час, мізерія, хрономат, інфа.

Bikulova Y.Y. "Misery" and "Chronos" by Taras Antipovich: genre features, artistic organization

This qualification work is dedicated to the study of the genre of dystopia in modern Ukrainian literature using the examples of T. Antipovich's works "Chronos" and "Misery". In order to successfully achieve the set goal, the first chapter examines the critical works and studies of literary critics, namely: the development of the dystopia genre in literature is examined; the characteristic features of this genre are determined, and the features of this genre in the work of T. Antipovich are highlighted.

In the second chapter, special attention is paid to the history of writing works and the study of genre features of T. Antipovich's works "Chronos" and "Misery". The specifics of the embodiment of the category of time and space in the ideas of T. Antipovich, his interpretation and author's ideas are considered. Genre features, plots of works, character systems, semantics of titles of T. Antipovich's the genre of dystopia are analyzed in detail.

Emphasis is placed on the features of the author's interpretation of the dystopia genre. Common and distinctive features inherent in the author's dystopias are identified: understanding the category of time and space, focusing attention on the feelings and psychological states of the characters, depicting the struggle of a small person against the system.

Key words: T. Antipovich, dystopia, novel, chronos, time, misery, chronomat, info.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
Розділ 1.....	8
НАУКОВО-КРИТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОЗИ Т. АНТИПОВИЧА ТА ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ДОСЛІДЖЕННЯ	8
1.1. Твори Т. Антиповича в оцінках критиків та літературознавців.	8
1.2. Особливості жанру антиутопії.....	14
Висновки до I розділу	20
Розділ 2.....	22
«МІЗЕРІЯ» І «ХРОНОС»: ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРІВ	22
2.1. Твори Т. Антиповича: від задуму до реалізації.	22
2.2. «Мізерія» жанрова приналежність.	24
2.3. «Хронос» жанрові особливості.....	27
2.4. Особливості хронотопу творів Т. Антиповича «Хронос» та «Мізерія».	29
Висновки до II розділу.....	46
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	50

ВСТУП

Актуальність дослідження. Жанр антиутопії в сучасній українській літературі посідає помітне місце, активно розвивається та набуває популярності серед читачів. Сьогодні цей жанр розвинувся та вийшов на новий рівень. Очевидно, що на розвиток жанру впливали також твори, що мають дуже давню літературну традицію. Але, головною особливістю антиутопій є те, що в них зображується не довершене ідеальне суспільство без недоліків, а досить гіпотетично реальне суспільство, яке людство може побачити в майбутньому. Письменники зображують в антиутопіях приблизно той період часу, у якому існують. В антиутопічних творах зазвичай подається бачення автором сучасних проблем, змін у суспільстві та намагання передбачити потенційне майбутнє світу.

Жанр антиутопії є надзвичайно важливим об'єктом дослідження в сучасній українській науці. Адже автори цих творів багато думають про майбутнє, яке очікує на людство, певним чином намагаються застерегти суспільство, змусити задуматись над тим, що потрібно змінити вже зараз та зробити висновки. Твори цього жанру абсолютно точно вказують на не лише намічені проблеми сучасного суспільства, висвітлюючи їх, автори відтворюють сучасну картину світу та вже крізь її призму показують, яке майбутнє може очікувати людство. Саме тому останнім часом суттєво збільшився інтерес читачів, критиків та літературознавців до цього жанру.

Твори Тараса Антиповича «Хронос» та «Мізерія» надзвичайно цікаві для дослідження, бо автор синтезує традиційні методи з досить оригінальними підходами у своїй творчості. Наприклад, за допомогою створення особливого часопростору автор розкриває суспільно важливі питання, звертаючись до філософської проблематики, осмислює місце людини в сучасному світі, за допомогою низки авторських прийомів робить свої тексти легкими для сприйняття та водночас дуже змістовними.

Отже, твори Тараса Антиповича актуальні, вони цікавлять багатьох читачів та дослідників. У творах письменника втілено характерні ознаки антиутопії, що дає можливість краще прослідкувати характерні риси жанру на сучасному етапі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Бакалаврську роботу виконано в науковому семінарі «Українська література в контексті культури» на кафедрі історії української літератури Харківської національного університету імені В. Н. Каразіна відповідно до тематичного плану її наукових досліджень: «Жанрово-стильові особливості та поетика української літератури ІХ—XXІ століть».

Мета дослідження – розкрити особливості жанру та художньої організації творів Тараса Антиповича «Хронос» і «Мізерія».

Поставлена мета передбачає виконання таких завдань:

- дослідити науково-критичні праці про письменника;
- дослідити розвиток жанру антиутопії;
- окреслити характерні риси жанру антиутопії у творах «Хронос» та «Мізерія»;
- осмислити, який вплив мають сучасні літературні тенденції на автора;
- з'ясувати особливості хронотопу антиутопій.

Об'єктом дослідження є твори Т. Антиповича «Хронос» і «Мізерія».

Предмет дослідження – жанрові особливості та художня організація творів «Хронос» і «Мізерія».

Теоретико-методологічну основу складають роботи критиків і літературознавців Н. Добринської, В. Новикової, Т. Чернишової та інших.

Методи дослідження. Методологічну основу наукової роботи складають описовий метод, який допомагає розкрити психологічну складову життя героїв; культурно-історичний та порівняльний методи, які передбачають розгляд творів у широкому культурному контексті.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає в тому, що в роботі уточнено й конкретизовано питання жанрової специфіки творів Т. Антиповича, докладно висвітлено аспекти їхньої побудови.

Практичне значення дослідження. Одержані результати можуть застосовуватись у лекціях з історії української літератури, спецкурсах, предметах, пов'язаних із вивченням специфіки жанру антиутопії, також при ознайомленні та вивченні текстів сучасної української літератури у школі, у подальшому дослідженні та роботі над цією темою в ході написання курсових робіт та рефератів.

Апробація результатів бакалаврської роботи. Результати дослідження були представлені у вигляді усної доповіді на засіданні наукового семінару «Українська література в контексті культури».

Структура та обсяг. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури. Загальний обсяг становить 53 сторінки.

Розділ 1.

НАУКОВО-КРИТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРОЗИ Т. АНТИПОВИЧА ТА ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Твори Т. Антиповича в оцінках критиків та літературознавців.

Поява прозових творів Т. Антиповича зацікавила критиків, науковців і, звісно, багатьох читачів. Так, один із рецензентів висловив дуже слушну думку: «Мізерія» скидається на крик потопельника, що захлинається в інформаційному суспільстві» [3, 2013]. Він також зробив доречне зауваження щодо головної проблеми твору: «Коли інформація зжирє твій час, коли ти служиш переживанню новин, яких стає все більше і більше, світ дедалі швидше котиться до катастрофи» [3, 2013].

Т. Дігай запропонувала свої спостереження щодо «Мізерії»: «Нічого зайвого в описі подій, характерність обумовлена жорстокою реальністю. Причини й наслідки деколи міняються місцями, але це тільки підкреслює апокаліптичність зображуваного» [Дігай, 2007].

Авторка ще однієї рецензії на «Мізерію» зазначила: «У «Мізерії» немає ні автобіографічності, ні нудного висмоктування із пальця — на що тотально страждає суч. укр. літ.» [Левицька, 2008]. На її думку, у творі «манера оповіді зажорстка, натомість є сюжет, в якому всі кінці сходяться з кінцями, є своя філософія і відчувається внутрішня потреба автора написати цю книгу» [Левицька, 2008]. Також рецензентка висловила коментарі стосовно жанрової форми «Мізерії»: «Жанр твору прочитується легко і однозначно: антиутопія. Шукання «тонкого пунктиру» реальності, обіцяного анотацією, не завдає клопоту читачеві» [Левицька, 2008].

В. Грига, автор ще однієї рецензії на «Мізерію», порівнює обкладинку книги з туристичним путівником, і зазначає: «Це обкладинка роману, який пропонує мандрівку, але в місце більш екзотичне, локалізоване набагато далі.

Мандрівку в майбутнє» [Грига, 2010]. Також він дає коментар стосовно тексту та розвитку сюжету: «Долі героїв, розповідь про які ведеться уривчасто та в уперемішку, по ходу книги перетинаються та взаємообумовлюють одна іншу» [Грига, 2010].

Л. Костецька звернула увагу на те, що більшість творів Т. Антиповича, зокрема «Мізерія» (2007) та «Хронос» (2011), мають схожу проблематику: «...за останні десять років людина накопичила стільки знань, скільки за всі попередні століття в цілому. Психологічно людина може бути не готовою до сприйняття цих обсягів» [Костецька, 2015], і додає: «технічний розвиток, що пропонує нові надможливості, загострює моральні проблеми в соціумі» [Костецька, 2015].

Рецензентка звернула увагу на особливості роману «Хронос»: «У романі акцентується на тому, як хронотехнології заступають всі традиційні розробки і утворюють новий культ і товар, яким стає час. І володіння ним стає випробуванням моральності людини» [Костецька, 2015]. Л. Костецька також запропонувала влучний коментар про зв'язок кожного з 25 розділів із християнськими поглядами, зокрема зауважила: «Кожна з історій завершується за християнськими канонами всепрощення і відповідальності перед Богом за свої вчинки» [Костецька, 2015].

Цікавими є й думки самого автора щодо твору. Т. Антипович пояснив, на основі яких роздумів виникла ідея «Хроносу»: «...ми втрачаємо час, інколи крадемо його один в одного. А влада краде час у цілої країни, гальмуючи її розвиток. Хотілося буквально продемонструвати ці речі» [Антипович, 2014].

Рецензентка В. Наріжна схарактеризувала сюжет твору та відзначила його особливості: «Характеристика сюжету, подана в анотації, є блискучим зразком дипломатичного висловлювання» [Наріжна, 2011], і додає про сюжет: «Він розвивається у відповідності до авторського бажання, не мотивований жодною внутрішньою логікою» [Наріжна, 2011].

Л. Скорина, дослідивши роман «Хронос», звернула увагу на найдрібніші деталі сюжету та відзначила композиційні особливості твору: «Т. Антипович

також нагромадив «купу малу» різних історій, а потім у двох останніх новелах не розв'язав, а розрубав цей вузол одним легким дотиком до клавіатури» [Скорина 2012].

В. Агеєва зауважила стосовно жанрової форми та її особливостей твору: «Романна фабула часом нагадує колекцію вирізок зі свіжих чи минулорічних газет» [Скорина, 2012].

І. Славінська високо оцінила «Хронос»: «Цінність тут становить тонке переосмислення реалій сьогодення. Всі епізоди та персонажі роману про майбутнє мають свою первинну матрицю в нинішньому світі» [Капленко, 2016]. Рецензентка також відзначила якісне художнє виконання роману: «Хронос» приємно читати – він не дидактичний, не самозакоханий, без відтінку месіанства і не автобіографічний» [Капленко, 2016]. Вона також наголосила на тому, що роман має зв'язки з реальними явищами та подіями: «Описані події відбуваються в дуже умовній країні. Деякими реаліями вона може нагадати сучасну Україну» [Капленко, 2016].

Критикиня І.Захарчук зробила влучний коментар стосовно фабули роману «Хронос», і вказала на те, що він перегукується з іншими літературними творами: «Щоб у футурологічному романі Тараса Антиповича уловити відголоски «Танатонавтів» Бернара Вербера і кращих зразків світової антиутопії, не потрібен локатор» [Скорина, 2012].

І. Котик висловив цікаві міркування стосовно «Хроносу»: «На сторінках роману поруч із фантастикою то тут, то там упізнається і наша розхристана сучасність, особливо те, що стосується взаємин людини і держави» [Скорина, 2012]. Він наголосив на тому, що автором проводяться дуже влучні аналогії з дійсністю. Рецензент також відзначив еволюцію стилю автора в цьому творі: «Стиль Антиповича, як мені здається, у цьому творі став плавнішим, округлішим, гармонійнішим порівняно з попередніми його книжками» [Скорина, 2012].

Схожі думки висловив І. Бондар-Терещенко: «У черговій утопії «Хронос» Тараса Антиповича дія відбувається у недалекому майбутньому, але

питання, що їх автор ставить руба, належать до «старих добрих часів» нашого сьогодення» [Бондар-Терещенко, 2011]. Критик виділив найважливішу складову авторського задуму: «Час – ось що стало товаром на ринку майбуття» [Бондар-Терещенко, 2011].

Схвальні відгуки про роман залишив також О. Михед. Він вважає, що звернення до актуальних проблем сучасності «не дозволяє роману вийти в позачасову площину, тобто стати притчею про час, а не соціально-фантастичною історією про викрадення часу» [Михед, 2011]. Рецензент також прокоментував жанрову форму «Хроносу»: «Книга Антиповича — це роман в оповіданнях, у якому немає наскрізного героя, але є зовсім не випадкові зустрічі героїв. Короткі розділи, датовані «Липень 2040», «Вересень 2041», схожі на стрибки в часі» [Михед, 2011]. Дослідник підтримав думку багатьох науковців про аналогії з сучасністю: «Та хоч би якими фантастичними видавалися сюжетні вибрики, ледь не всі вони мають прямий зв'язок із сучасними українськими реаліями» [Михед, 2011].

Не залишив байдужим роман і рецензента Д. Дроздовського: «Роман "Хронос" — метафорична парабола з добре продуманим сюжетом» [Дроздовський, 2011]. На думку Д. Дроздовського, «Антипович повернув в українську прозу сюжет» [Дроздовський, 2011]. Також рецензент висловлює власні міркування про жанрову своєрідність твору: «Хронос» — роман-виклик, який у жодному разі не претендує на моралізаторство чи повчальність» [Дроздовський, 2011].

Коментуючи проблематику твору, критик зазначив: «Антипович, здається, прагнув відійти від теми людського, перевівши проблематику в «хронологічну» перспективу» [Дроздовський, 2011]. Відзначає Д. Дроздовський і те, що можна провести надзвичайну кількість паралелей із сучасністю.

Рецензентка Т. Белімова, у своєму відгуку прокоментувала багато цікавих деталей: «Написаний «Хронос», попри складність теми і деякі терміни, що ними автор не зловживає, легко і доступно. Фабула інтригує,

захоплює читача...» [Белімова, 2013]. Т. Белімова також звернула увагу на жанрові особливості твору: «Хронос», як і будь-який інтелектуальний роман, проектується на декілька площин, і той Содом, що постав у суспільстві, є лише верхівкою айсбергу» [Белімова, 2013].

За словами А. Микитенка, «У «Хроносі» продемонстровано боротьбу між технологічними божками і справжнім Богом, яка стає очевидною у фіналі твору» [Микитенко, Капленко, 2016]. Рецензент підкреслює фантастичність роману та відзначає його незвичайність. Також А. Микитенко звертає увагу на те, що головною причиною «апокаліптичного техногенного руйнування, спричиненого тотальною втратою духовності, ... стає цілковита деградація соціуму» [Микитенко, Капленко, 2016].

О. Капленко також висловив цікаві міркування стосовно роману Т. Антиповича: «Великою цінністю «Хроносу» є те, що читач може спостерігати, як люди реагують на конкретні проблеми, що виникли у зв'язку з винайденням пристрою, який здатен контролювати час» [Микитенко, Капленко, 2016].

Також критик звернув увагу на жанрову специфіку твору, а ще на заголовок, який дав сам автор твору: «Історія одного винаходу». Це можна сприймати як вказівку на роман-хроніку, адже чітко вказані часові межі, описаних у творі подій. Далі О. Капленко висловив власну думку щодо жанру твору: «Усім зрозуміло, що перед нами роман» [Микитенко, Капленко, 2016], «єдине, що прагнемо уточнити, це тип роману за зовнішньою будовою, оскільки він складається із 25-ти сюжетно завершених розділів» [Микитенко, Капленко, 2016]. Рецензент так визначив тему роману: «У «Хроносі» продемонстровано боротьбу між технологічними божками і справжнім Богом, яка стає очевидною у фіналі твору. Час став товаром на ринку майбутнього, а в суспільстві запанувала темпоральна злочинність» [Микитенко, Капленко, 2016].

О. Гольник зазначила, що у творі наявний «прихований філософський підтекст твору» [Гольник, 2013], а ще наголосила на тому, що

«за формальними ознаками твір належить до явищ постмодерної естетики: апокаліптичність, архетипність героїв, дискретність створення образу дійсності, але за ідейно-змістовим наповненням являє собою новий кут зору на дійсність та людину в ній» [Гольник, 2013]. Виходячи з цього, критикиня зробила такий висновок: «Це ідеологічно перехідне явище між уже не постмодернізмом, але ще не постмодернізмом» [Гольник, 2013]. Ще О. Гольник звернула увагу у своїй праці на жанрову специфіку аналізованого твору: «Незважаючи на те, що роман був віднесений до фантастики (жанрово-стильові особливості твору вказують на кіберпанкову природу сюжету), повноцінним репрезентатором цього жанрового утворення його назвати не можна» [Гольник, 2013]. Доречним є зауваження рецензентки стосовно осмислення проблематики автором роману: «Руйнується теологічний формат сприймання людини; змінюється ракурс погляду автора на проблему: особистість помилково вважає себе володарем часу, час – є її повелителем» [Гольник, 2013].

Д. Гнідаш дослідила твір та висловила такі думки стосовно хронотопу роману: «Поняття часу як цінного ресурсу стало сюжетотворчим компонентом» [Гнідаш, 2017]. Вона зазначила й таке: «Важливо акцентувати увагу на символічній назві» [Гнідаш, 2017], бо в неї закладено надзвичайно великий сенс та зміст. Дослідниця роману також прокоментувала авторський задум: «Репрезентована автором опозиція «Хронос (у значенні «технологічний божок часу») – Бог» є наскрізною для роману» [Гнідаш, 2017].

Сам автор в одному зі своїх інтерв'ю наголосив на тому, що головною метою твору є «...накреслити злами різних життів під впливом нової технології» [Антипович, 2014], а далі він зауважив: «...мені почало здаватися, що ми втрачаємо час, інколи крадемо його один в одного» [Антипович, 2014]. Письменник мав намір показати ось що: «А влада краде час у цілої країни, гальмуючи її розвиток» [Антипович, 2014].

Отже, критики звернули увагу на жанрові особливості «Мізерії» та «Хроносу», відзначили особливості хронотопу та розвитку сюжету. Вони

розглядали проблему цінності часу та надлишку інформації в сучасному суспільстві. Влучні зауваження стосовно проблематики навели Л. Костецька, О. Михед, І. Бондар-Терещенко. Та й сам автор, коментуючи роман, переводить проблематику в «хронологічну» перспективу. Багато рецензентів висловили свою думку стосовно новаторства Т. Антиповича в сучасній українській літературі, а саме А. Микитенко та О. Капленко відзначили його особливий авторський підхід.

1.2. Особливості жанру антиутопії.

Антиутопічні твори почали користуватись великою популярністю як серед письменників, так і серед читачів під час другої половини ХХ – початку ХХІ століть. Цей жанр був одним із найбільш поширених, у якому працювали тогочасні письменники. Митці прагнули зобразити «інакший» світ та спосіб життя, це посприяло безпосередньому впливу цього жанру на літературу. Поштовхом до написання таких текстів був пошук «золотої середини» між показом вдосконалення світу, за допомогою наукового прогресу та показом неідеальності та даремності цих винаходів, що було своєрідним попередженням про події, які можуть трапитись у майбутньому. Варто звернути увагу на те, що було досить багато соціально-історичних передумов, які посприяли розвитку цього жанру. Розпад імперій, дві світові війни, втілення утопічних ідей, швидкий розвиток технічного прогресу, тоталітарне суспільство – усі ці фактори вплинули на світосприйняття письменників та піддали сумніву щасливе майбутнє людства, змусили замислитись над тим, які наслідки цих дій можуть статись найближчим часом.

Поняття утопії та антиутопії переосмислювались протягом ХХ століття, пріоритетним уже не був показ «ідеального» життя людини, яке супроводжувалось тільки щастям та безтурботністю, а усвідомлення наслідків буття людини в неідеальному світі. Це бачення трансформувалось у

«негативну» утопію, а саме антиутопію. Жанри утопії та антиутопії тісно взаємопов'язані, адже вони реалізуються в площині протистояння, яке зосереджене на показі «ідеального» життя та показі наслідків цього самого життя. Антиутопічні твори дають можливість виокремити важливі глобальні, світові, соціальні та екологічні проблеми людства.

Цілком логічно, що утопія стала основою для створення антиутопії, але за структурою, формою та засобами зображення світу антиутопія наближалась до самої утопії.

Перш ніж окреслити поняття утопії та антиутопії варто звернути увагу на походження цих термінів та історію їхнього розвитку.

Слово «утопія» означає прекрасне, але нездійсненне майбутнє з елементом соціальної міфології. «Утопія – модель вигаданого суспільства як втілення суспільного ідеалу, світоглядна форма освоєння майбутнього» [Шинкарук, 2002, с. 742]. Це продукт уяви автора про те, як може функціонувати суспільство, країна та світ, коли всі процеси налагоджені, де всі співіснують один з одним у гармонії та де немає розбрату і чвар. У цьому жанрі втілено ідеальне бачення світу та суспільства без жодних недоліків.

Антиутопія виникла ще на початку ХХ століття. Першим це поняття вжив британський філософ і економіст Джон Стюарт Мілль 1868 року [Негіл, 1952, с.10]. А Гленн Негіл і Макс Патрік використали це слово у значенні літературного жанру в праці «У пошуках утопії» (The Quest for Utopia, 1952).

Поняття антиутопії теж досить давно існує в літературі, сьогодні воно набуло значного поширення. Але визначення терміну антиутопії та з'ясування, що саме стоїть за ним, досить складне й суперечливе через велику кількість різних думок науковців. Багато дослідників вважають, що антиутопія – це жанр, який містить у собі критичні погляди на життя сьогодні та можливі варіанти розвитку подій у майбутньому, а також це відкидання всіх утопічних ідей та інтерпретацій, що з розвитком суспільства обернулись у зовсім іншу сторону.

Складність визначення полягає в тому, що деякі науковці дають різні назви цьому жанру, такі як: «какатопія» (держава зла, погане місце, за М.Шарудським); «контрутопія» (умисне протиставлення іншій утопії); «квазіутопія» (вигадана, не існуюча утопія, за М. Шарудським); «негативна утопія» (альтернативна позитивній утопії) та ін. [Давиденко, Стрельчук, Гринчак, 2011]. Найпоширенішими є терміни «квазіутопія» та безпосередньо «антиутопія».

У «Літературознавчому словнику-довіднику» подається таке визначення антиутопії, або негативної утопії, — «зображення у художній літературі небезпечних наслідків, пов'язаних з експериментуванням над людством задля його «поліпшення», певних, часто припадних соціальних ідеалів» [Гром'як, Ковалів, 1997]. Звісно, що визначення не є вичерпним і його можна доповнювати.

Літературознавиця Н. Добринська запропонувала дещо інше трактування: «Антиутопія – це синтетичний жанр, принцип пародійності якого закладений у його структурно-композиційних особливостях, критичному переосмисленні опозиції «особистість – соціальний ідеал» [Жаданов, 2010]. Антиутопія здебільшого передбачає майбутнє й робить це передбачення точним, враховуючи особливості розвитку суспільства та переосмислюючи таке звичне відношення: людина – ідеал.

Можна припустити, що антиутопія – це ніби унаочнення наслідків утопії, втіленої в життя. Автори у своїх творах демонструють те, чим можуть обернутись уявлення про ідеальну країну та світ, у яких усі щасливі та не мають проблем. У жанрі антиутопії надзвичайно важливим є те, що кожна особистість повинна мати свій особистий простір і, варто зазначити, що завжди увага зосереджується на самому індивіді, його переживаннях, думках та почуттях. У творах цього жанру представлено протиставлення людини тому середовищу, у якому вона знаходиться. У більшості антиутопій важливою є боротьба людини із системою.

При тлумаченні терміну антиутопія варто звернути увагу на префікс «анти», що в грецькій мові вказував на протилежність певній ознаці чи певному поняттю. Досі визначення цього поняття залишається дискусійним питанням серед багатьох дослідників. Інколи, антиутопію вважають анти жанром чи пародійним жанром, адже саме через протилежні твори встановлюються пародійні зв'язки між традиційним баченням та написанням критикованого твору.

Пародійним жанр антиутопії вважають через те, що висвітлювані проблеми у творі стосуються науки, технічного прогресу, знищення та недостатня увага до мистецтва через розвиток технологій. Вигаданий автором світ та герої посилюють відчуття невпевненості перед майбутнім, а також ідеали, які були наявні в утопічних творах, викриваються за допомогою сатиричних чи іронічних методів, як наслідок, у творах зображується бездуховне, антиморальне та антигуманне суспільство.

Антиутопії часто містять комічне. Серед основних засобів можна виділити іронію, сатиру та, звісно ж, сарказм. Антиутопія будується за допомогою комічного таким чином: письменники ніби глузують з утопічного сюжету, зазначаючи його абсурдність. Автор вкладає в мовлення своїх героїв різні засоби, тим самим наділяючи їх певними характерами та особливостями. Здебільшого це іронічні засоби, гумор та відповідна лексика. Гротеск та сатира найвиразніше підкреслюють дисгармонію світу антиутопії [Копач, 2005].

Для того, щоб визначити та окреслити основні риси жанру антиутопії варто звернутись до досліджень різних літературознавців. Деякі з них представляли досить змістовну характеристика жанру у своїх роботах. Перше, що варто зазначити – це суперечка між утопією та антиутопією. Це виявляється в тому, що можуть нівелюватись утопічні ідеї про щасливе та безпроблемне майбутнє в цілому.

Варто виокремити те, що антиутопічні тексти не мають повчань та не мають дидактизму. Адже письменники цього жанру вважають, що досягнути ідеалу та досконалості неможливо, через те що у самій людині та в цілому світі

присутні багато суперечностей. Також, антиутопісти заперечують створення гармонійного суспільства, яке засновується шляхом пригноблення людської індивідуальності та людського Я.

Друге, на що потрібно звернути увагу, це те, що основними сторонами конфлікту в антиутопії є соціальне оточення та особистість. У цьому жанрі особлива увага звертається на людяність та чуттєвість. Переживання героїв цих творів стають дуже важливими. У більшості текстів зображується регламентованість людського життя у всіх сферах, навіть в особистій.

Існування особистості в антиутопіях надзвичайно складне, адже все навколишнє середовище ніби протистоїть тому, щоб герої твору вели нормальний спосіб життя. Не дивно, що в антиутопіях часто зустрічаються сюжети про формування, розвиток або звільнення особистості.

Характерною рисою жанру антиутопії є також обмеженість простору. Здебільшого в таких творах відсутні широкі описи місцевості, герої зображуються в обмеженому просторі.

До жанрових ознак антиутопії належить і те, що в ній замальовується певне вигадане суспільство або держава, докладно описується їхня політична структура та її особливості; До жанрових ознак антиутопії належить і те, що в ній замальовується певне вигадане суспільство або держава, докладно описується їхня політична структура та її особливості; події зображуються в далекому майбутньому, автор ніби передбачає майбутні події [Шишкіна, 2009].

Варто зазначити, що досить часто розповідь у творах ведеться від першої особи, від імені головних героїв; форма побудови творів буває досить типовою, текст подається у вигляді щоденника, нотаток, окремих спогадів або новел. Звичним також для творів цього жанру є відсутність детальних та докладних описів побуту житла й родини героїв, часто не звертається увага на родинний уклад та звичаї, а ціннішим є особистість та її внутрішні переживання.

В антиутопіях завжди присутній гострий конфлікт, є декілька типових, які можна виділити в цьому жанрі. Конфлікт між особистістю та режимом або державою, часто зображується майбутнє, у якому відбулась війна, катастрофа або катаклізм, тобто описуються незвичні обставини. У таких умовах стосунки людини та держави загострюються, іноді держава повністю контролює особистість, або зовсім не втручається в приватне життя героїв, бо втрачає авторитет [Коннікова, 2007, с.142-145].

Наступним типовим конфліктом для антиутопії є зіткнення природного та штучного, натурального та неживого, конфлікти з навколишнім середовищем. Складається враження, що в антиутопіях чітко розділяється межа між справжнім та не зовсім.

Соціальна нерівність також часто зображується в антиутопіях. У творах цього жанру можна побачити представників різних станів та верств суспільства. Це загострює конфлікт, посилює напруження. Варто зауважити, що представники нижчих станів часто покірні та майже ніколи не йдуть проти системи.

Досить часто жанр антиутопії можна сплутати з фантастикою, адже що те, що те – вигадані історії, але в них зовсім різна мета та фокусування. Фантастичні твори фокусуються на технологічних речах та здебільшого зацікавлені науковими аспектами майбутнього. А антиутопічні твори – на соціальних проблемах, особливостях побутування людей у майбутньому. Не можна виключати той факт, ці два жанри багато в чому можуть доповнювати одне одного.

Варто також розглянути особливості організації антиутопій. У творів цього жанру часто присутній непередбачуваний фінал, що робить ці твори ще цікавішими для читання. Фінал в антиутопіях, що зрозуміло, не завжди щасливий, бо система є сильнішою за героя, і це призводить до його смерті або психологічного зламу. Тому, як уже зазначалось раніше, центральним конфліктом є протистояння системи та існування індивіда в суспільстві.

Головні герої антиутопій ніби втілюють у собі думки автора, а особливо його філософію. У цьому жанрі герой переживає сильне потрясіння, коли розуміє повністю все те, що відбувається у світі, і настає ніби розчарування, своєрідне прозріння. У творах показується намагання героя зрозуміти навколишній світ, у результаті герой робить правильні висновки.

Необхідно також звернути увагу на побудову антиутопій. Найперше відзначаємо те, що зав'язка є досить масштабною, детально описується політична система та закони, за якими живе суспільство; велика увага приділяється характеристиці головного героя, його внутрішньому світу та середовищу, у якому він знаходиться.

Можна зробити висновок, що жанр антиутопії доволі складний та має свої специфічні риси. Він звертається до майбутнього та прогнозує наслідки певного суспільного розвитку. Антиутопія більше зосереджується на внутрішньому світові героїв. Метою жанру є попередити про небезпеки майбутнього та вказати, які складнощі чекають на шляху до нього.

ВИСНОВКИ ДО I РОЗДІЛУ

Твори Тараса Антиповича «Мізерія» та «Хронос» викликали помітний інтерес у читачів та критиків. Дослідники звернули увагу на особливості жанру, більшість дотримувалось спільної думки, визначаючи жанр творів як антиутопію. Сюжетні особливості творів письменника, які відзначили дослідники, є досить типовими для цього жанру: це стрункість сюжету, чітка авторська концепція, суперечливий фінал.

Можна виділити такі характерні риси антиутопії: проєкція на вигадане суспільство, яка викликає несприйняття, обмеженість простору в художньому світі романів, протистояння людини і системи, використання окремих фантастичних елементів, зображення ситуації у творі з позиції героя, ніби «погляд його очима». Також, варто звернути увагу на те, що герої антиутопій

опиняються в надскладних обставинах та проходять шлях до розвитку та переосмислення багатьох уявлень про навколишній світ.

РОЗДІЛ 2

«МІЗЕРІЯ» І «ХРОНОС»: ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРІВ

2.1. Твори Т. Антиповича: від задуму до реалізації.

У творчості Тараса Антиповича виділяється повість «Мізерія». Вийшов твір у 2007 році в Києві. Цей твір є яскравим зразком антиутопічного жанру сучасної української літератури. В антиутопії зображений світ майбутнього: перед читачами постає передапокаліптичний світ. Т. Антипович дуже цікавився питанням інформації в сучасному світі та тим, як вона може впливати на весь світ загалом. Не дивно, чому твір має такий сюжет, бо час, коли писався твір, сповнений нових інформаційних технологій та винаходів, що, безумовно, впливали і впливають на сучасну людину.

Саме в цій повісті вперше з'являється згадка про час, або Хронос. У «Мізерії» Т. Антиповича можемо побачити підходи до «Хроносу», зв'язок двох творів між собою, адже через те, що світ поглинає «Інфа», люди втрачають дорогоцінний час свого життя.

Т. Антипович зазначав, що, можливо, матеріалізацію твору можна буде вже побачити в найближчі п'ять років [Антипович, 2011]. Цікавим є те, що під час написання роману автор дізнався історію, яка стала ще більшим підтвердженням думки всієї повісті: «Нещодавно я дізнався, що просто в Київській області є напівзакинута село, куди з міста втікають молоді люди... Мої думки не нові — я просто вловив той настрій, що зараз висить у повітрі» [Антипович, 2011].

«Хронос» — твір, що вважається знаковим у творчості Тараса Антиповича та важливим для антиутопічного жанру в українській літературі. Роман писався протягом дев'яти місяців та ще три місяці лежав та піддавався редагуванню. Цей твір про час та його марнування в житті людини. Проте для автора написання роману не було змарнованим часом, навпаки, це час, коли Антипович «почувався абсолютно вільною людиною» [Антипович, 2011].

Тобто, написання цієї книжки не вкратило нічого, зокрема час, а лише збагатило та додало енергії автору.

Для Тараса Антиповича «Хронос» став етапним твором, бо це був перший його повноцінний роман. Можна також помітити, що «Хронос» містить жанрові пошуки, прийоми, які були використані раніше або вже є дуже знайомими суспільству. В одному з інтерв'ю автор зазначає: «Той же facebook може з'їсти весь день, хоча він іноді дарує необхідні емоції, ілюзію спілкування. Я люблю гаяти час із власної ініціативи... Але якщо мене змушують до втрати часу, дуже дратуюся – коли стою в будь-якій черзі» [Антипович, 2011].

Роман Тараса Антиповича «Хронос», замислювався як велика праця, яка буде антиутопічним та водночас фантастичним твором із алюзіями на сучасне суспільство. Письменника непокоїть питання того, що відбуватиметься з суспільством, країною та світом, коли не людина є володарем своєї долі, а лише час керує та розпоряджається її життям. Цікавим також є те, що автор твору звернувся до теми духовності та Бога.

У романі представлений світ майбутнього, який може стати пророчим, якщо людство не змінить своє ставлення до цього світу вже сьогодні. Твір побачив світ у Києві 2011 року. Початок ХХІ століття інтенсивний розвиток держави, перша криза та революція, становлення суспільної думки та самоусвідомлення. Отже, цей непростий час спонукав письменників замислюватись над наслідками, яке може спричинити сьогоденне буття в майбутньому. У літературі почали втілюватись нові утопічні ідеї та думки. Романом застереженням став і «Хронос» Т.Антиповича.

Час і місце подій у творі – 2040 рік, технологічно розвинена країна, в якій з'являється новий винахід, що допоможе керувати часом. Варто зауважити, що роман є проекцією на сучасне суспільство і на країну, це не вигаданий світ, а цілком реальний, у якому живе кожна людина. У цьому світі існують такі ж проблеми та недоліки, як і в реальному світі: корупція, нерівність, дискримінація, зловживання владою та багато інших. «Хронос» - це божок

часу, технологічний прогрес та науковий розвиток. Автор переконаний: «Такими божками люди заміняють бога зараз. Ми молимося на ай-поди, ай-фони, леп-топи, а тут просто в романі з'являється новий божок» [Лебідь, 2011]. Цікаво розкривається концепція протиставлення нового божка і справжнього Бога в творі.

Отже, для Тараса Антиповича «Мізерія» та «Хронос» стали знаковими в його творчості і є актуальними, як ніколи. В обох творах письменник мав на меті звернути увагу на надзвичайно швидкі темпи технологічного процесу (велика кількість нових винаходів) та згубні дії людей, які призведуть до непоправних наслідків у майбутньому. Можна з упевненістю казати, що Тарас Антипович підняв жанр антиутопії на новий, більш складний та професійний рівень у сучасній українській літературі.

Твори цього автора розкривають нове, незвичне та особливе бачення світу митця, неймовірну художню майстерність та здатність передбачити та спрогнозувати майбутнє. Письменник змушує задуматись над тим, до чого можуть призвести нові наукові досягнення людства, та ще раз зауважує, що про майбутнє потрібно піклуватись уже зараз та робити висновки вже сьогодні.

2.2. «Мізерія» жанрова приналежність.

Належність твору до відповідного жанру визначається характерними специфічними рисами, що об'єднують певні твори. «Мізерія» це, безумовно, антиутопічний твір, але варто детальніше зупинитись на визначенні жанру цього твору.

Антиутопія «Мізерія» має відносно невеликий обсяг, на відміну від «Хроносу». Але, незважаючи на це, твір має дуже велике смислове наповнення, сюжет розвивається динамічно та гармонійно. Цей твір добре структурований, весь текст поділено на логічні три частини та епілог. Кожна

частина має своє, особливе, структурне значення в «Мізерії», ніби знаменує окремий етап у житті кожного героя.

Перша частина твору має назву «Місто». У ній читачі мають змогу познайомитись із героями та їхнім соціальним становищем. Автор занурює читачів у проблеми та переживання кожного з героїв – Даблдекра, Сюзанни-Шюзанни, Банс-Педейри, Прунського та інших, та вводить поняття «Інфи», яка засмоктує та володарює над кожним із них. Наступна частина співвідносна з етапом усвідомлення неправильності життя кожного з героїв твору: вони розуміють, що потрібно змінювати щось, інакше «Інфа» поглине повністю їх та від них нічого не залишиться. У цій частині можна прослідкувати зміну свідомості головних героїв та розуміння того, що чекає на них у майбутньому. Заклучна частина твору «Патогенна зона» описує життя трьох (насправді, майже чотирьох) на відчуженій землі, без сторонніх очей, «Інфи», інших людей та наукового прогресу. Саме в кінці твору герої всією душею відчують свободу, легкість та абсолютне щастя від того, що все склалось так, як вони того і бажали.

Цікавим є також те, що кожна оповідь про нового персонажа в тексті відділена, таким чином читач має змогу легко сприйняти переходи від історії одного героя до іншого. Ця деталь в організації робить текст дуже легким для сприйняття та читання.

Варто звернути увагу на те, що, незважаючи на незначний обсяг твору, масштаб зображення внутрішнього світу героїв вражає. А ще автор детально змалював предметний світ твору, звертаючи увагу на найдрібніші деталі. Читач має змогу дізнатися життєві історії героїв, їхні принципи, життєві правила, побутові реалії майбутнього (винайдення спеціальної їжі, особливі пластичні операції тощо). Опис життя людей тогочасного міста дуже яскравий та експресивний. «Приймали пластик, картон, гуму. На кілька кілограмів зданого барахла можна було себе прогодувати алкоголем і дешевими гранульованими харчами. Так жили сотні людей в цьому місті» [Антипович, 2007]. У творі подано не тільки поверхневий опис зовнішності героїв та

облаштування світу, а їй приділяється велика увага моментам розуміння цього світу, розкрито причини, з яких ті чи інші вчинки вчинялися героями твору.

Сюжет повісті є доволі складним, має багато компонентів. У «Мізерії» велика кількість подій та фактів поєднана в одну структуровану історію. Твір Т. Антиповича має динамічний сюжет, адже події змінюють одна одну, тримають читача до останньої сторінки. Тільки у фіналі твору можна дізнатись, що головні герої знаходять спокій та досягають бажаної мети. Складності сюжету також додає те, що одночасно розвивається три історії головних героїв, але в той самий час вони переплітаються: і Шузанна, і Прунський, і Даблдекер мають одну мету в житті – скинути із себе владу «Инфи». Роблять вони це звичними для себе способами: чи то бомбування під мостом, чи то замикання від світу в чотирьох стінах або спробами злитись із бандитською елітою.

Кількість персонажів у «Мізерії» Т. Антиповича вражає. Як на повість, їх справді досить багато. За допомогою великої кількості другорядних персонажів розкривається сутність кожного з головних героїв твору, через взаємодію один з одним герої демонструють свої людські якості. Тому читач має змогу пізнавати та розкривати характери героїв для себе по-новому за допомогою другорядних осіб. Образ Армади, доньки одного з членів Клану, дозволяє дізнатись, що Даблдекер скористався нею та її коханням, адже вона була перепусткою на територію Клану. Не можна не згадати про чоловіків Шузанни: так автор хотів розкрити натуру героїні. Кобра Белтон взагалі введена до твору, щоб показати аналогію з деякими сучасними дівчатами, які у своїй працездатності топлять великі комплекси: «Кобра виснажувала себе пластичними операціями, борючись із уявними ганджами. Кожна нова операція здавалась їй останнім штрихом у власному портреті, але через певний час синдром буяв з новою силою» [Антипович, 2007, ст. 80]. У цій особистості відображені проблеми багатьох дівчат сьогодні, які завжди гоняться за ідеальністю.

Отже, обсяг твору, кількість персонажів, широта зображення, складність сюжету тощо дають змогу визначити твір Тараса Антиповича «Мізерія» як повість. Усі ці риси вдало поєднуються з авторською майстерністю й елементами різних жанрів та витворюють неперевершений зразок антиутопічної повісті.

2.3. «Хронос» жанрові особливості.

Твір Тараса Антиповича «Хронос» має оригінальну жанрову форму – роман у новелах. Жанрова специфіка твору та авторський задум виявляється через вдале сполучення можливостей двох жанрів – новели та роману. Жанр роману в новелах є не досить гарно розкритим у дослідженнях літературознавців, тому варто звернути увагу на актуальність дослідження цього питання.

Спершу варто звернути увагу на жанрове визначення основної структурної одиниці твору – новели. Це «невеликий за обсягом прозовий епічний твір про незвичайну життєву подію з несподіваним фіналом, сконденсованою та яскраво вимальованою дією» [Гром'як, Ковалів, 1997, с. 494]. Далі варто відмітити характерні риси жанру новели: лаконізм, яскравість і влучність художніх засобів.

Новели, з яких складається роман Т. Антиповича, мають типові особливості цього жанру. Композиція є досить лаконічною, без розгорнутих описів навколишнього середовища; переважно наявна сюжетна однолінійність, кількість персонажів зводиться до мінімуму. А також кожен із персонажів опиняється в незвичних життєвих обставинах та змушений вирішувати проблеми. Увага в кожній новелі зосереджується на тому, що автор звертає увагу на внутрішній світ героїв та змальовує їхні переживання та настрої. Кожна новела – це частина одного великого твору, що розкриває характери персонажів та розповідає окремі історії з життя героїв книги, а також, ставить на меті розкрити проблеми суспільства.

Роман складається з 25 новел, які мають простий та динамічний сюжет. Кожна з новел у творі – це окрема історія з життя. Наприклад, це історії про актора театру Торна та його дружину Марту, яку майже позбавили життя, зробивши її 80-літньою; Марка Патона, якого засудили на 12 років та дали ще рік для «нормального життя»; історія про геніального професора Койфмана, який винайшов хрономат, щоб стати на заваді руйнівній дії біологічного часу.

Варто звернути увагу на те, що хоча й кожна новела розповідає про окремих людей, окремі події та ситуації в їхньому житті, але всі вони мають однаковий художній простір, усі події відбуваються в одному Всесвіті. Це дає змогу мати уявлення про світ, який задумував автор, а ще читач має змогу досліджувати цей світ з різних сторін та робити висновки.

Усі новели у своїй назві містять датування, а також натяк на те, що буде відбуватись у новелі або вказівку на емоційний стан героїв. Такі назви частин роману допомагають орієнтуватись у процесі розвитку подій, аналізувати, скільки часу пройшло від останніх великих змін, дають змогу розбиратись у причинах та наслідках винайдення хрономату, загалом спостерігати майже протягом 7 років еволюцію суспільства.

Весь комплекс новел поєднується в один великий твір, у якому можна прослідкувати певну змістову мозаїчну єдність. Це складний за будовою і великий за розміром епічний прозовий твір, у якому широко охоплені життєві події певного проміжку часу; складається він з окремих новел, об'єднаних спільним ідейним задумом.

Не можна не звернути увагу на те, що досить часто, події роману сприймалися так, ніби читач знаходиться під час відеорепортажу і має змогу побачити все на власні очі. Автор твору зазначав, що його стиль визнають «візуальним» чи «кіногенічним»: «Книжки мають ставати «візуальними», щоб тримати аудиторію» [Антипович, 2011]. Цілком можливо, що роман може бути екранізований, бо має надзвичайно «лаконічний, «м'ясистий» сюжет, який несе емоційний заряд» [Антипович, 2011].

2.4. Особливості хронотопу творів Т. Антиповича «Хронос» та «Мізерія».

Поняття «хронотопу» є досить дискусійним. Час та простір сприймаються як цілісна система, тому літературознавці вивчають цю категорію цілісно та вживають терміни «хронотоп» або «часопростір». Кожен літературний твір не може існувати без художнього часу і простору, які взаємопов'язані між собою та складають цілісну картину твору. Дослідження часопростору в антиутопічних творах в українському літературознавстві почалися з другої половини ХХ ст. Деякі дослідники зазначали, що художній простір твору може бути не завжди природним. Художній простір відображує взаємозв'язки між різними картинами світу: соціальними, етичними, технологічними та ін. Кожному художньому простору можуть бути притаманні різні стосунки, поведінка та характери героїв, адже вони можуть формуватись в залежності від правил та законів цього простору. Ці дві категорії є невіддільними складовими антиутопічного твору, бо завдяки їм автор має змогу розкрити специфічну проблематику антиутопічних творів, змалювати художній світ відповідно до задуму та ін. За думкою французького філософа М. Бланшо [Blanchot, 1995] письменник-творець ніколи не знає, чи завершено його твір. Твір – це нескінчена форма, він просто існує у «відсутності часу». Дослідник робить категорію часу домінантною у структурі літературного твору. Час в антиутопічних творах сповільнюється, читач не має змоги помітити динамічності та зміни подій у часі. Всі відбувається лише «тут і зараз». Читачам складно помітити зміну середовища в часі та розвиток персонажів у часі, адже все наче завмирає через бентежні події твору [Шерстюк, 2018, ст. 56-61]. Герої антиутопій живуть ніби «поза часом», адже перебувають одночасно й у минулому, й у теперішньому, й у майбутньому. Час в антиутопіях має дуже важливу роль, адже завдяки тому, що зазвичай в антиутопіях показується світ майбутнього, людина має змогу усвідомити, через скільки можуть настати потенційні наслідки дій людства сьогодні. Категорія часу є незамінною складовою цього жанру, адже дуже часто він не

збігається з історичним. Він не відображає причинно-наслідкових зв'язків минулого з теперішнім, що зображується у творі. Дії антиутопічних творів можуть відбуватись у будь-який момент часу та зображувати різну тривалість подій, що зображені у творах. Тільки під час прочитання твору читач починає знайомитись з історичною епохою, в якій опиняється, з подіями, які передували створенню цього самого простору та ін. Цей час змушує читача розмірковувати над тим, які дії призвели до такого теперішнього простору та що було зроблено неправильно. В антиутопіях завжди створенню нового простору, світу, країни або соціуму передує визначна подія, що має змінити хід подій. Наприклад, винайдення хрономата в «Хроносі» або існування інформаційного комбінату та «неінформаційної людини» в ньому в «Мізерії» Т. Антиповича. Відчуття часу у цих творах також передається постійними датуваннями кожної нової новели у «Хроносі» з точною вказівкою на місяць та рік дії. Ця деталь не дає читачу можливості остаточно загубитись у часі роману та слідкувати за перебігом подій за допомогою художнього зображення часу автором.

Простір в антиутопіях завжди обмежений, дія відбувається в одному будинку, місті, країні, острові чи материку. Художній простір роману – це не лише географічна місцевість, де відбуваються події, а це й внутрішній світ героя, з усіма його думками та переживаннями. Але й у внутрішньому просторі герої антиутопій не можуть почуватись спокійно та захищено, адже більшість сучасних антиутопій змальовує високотехнологічний світ майбутнього, де всім керують машини та техніка, і людина є залежною від цих технологічних винаходів, які в будь-який момент можуть підслухати або вести спостереження за нею. Тобто такий художній простір та навколишнє середовище створюють нові й нові виклики для героїв антиутопій. В антиутопіях художній простір є досить своєрідним, адже він не належить головним персонажам твору і не замальовується повністю за їхньою допомогою, а навпаки, твориться за допомогою системи влади, соціуму та режиму, який замислив автор. Простір в антиутопіях дуже яскраво виражений

та сформований, адже там існують свої правила та норми існування, цей простір завжди знаходиться десь далеко та є досить віддаленим від інших просторів у художньому світі твору. Не випадково дія творів Т. Антиповича розгортаються в абстрактній країні 2040 року, на інформаційному комбінаті, у «Патогенній зоні», яка відділена від основного місця розгортання подій, – усе це відділені виміри, простори, де відбуваються події. Ці місцевості обрані не випадково, оскільки вони відокремлені від іншого світу, немає більше інших країн, інших націй, а є тільки одна умовна країна зі своїми умовними нормами, зі своєю історією, традиціями, населенням, владою та системою управління. Простір, у якому відбуваються дії антиутопічного твору, зазвичай відділений огорожею чи бар'єром від іншого світу інших людей, щоб мешканці навіть не знали, що за цим бар'єром щось може бути. Герої таких творів живуть наче у «бульбашці» та не можуть побачити нічого іншого. В антиутопіях Т. Антиповича досить чітко простежується те, що простір та сама система контролювали та тримали у страху героїв творів. Простір було організовано таки чином, що головні герої були його заручниками, не могли психологічно звільнитися від нього. Закономірним є також те, що через таку замкненість простору головні герої через незнання того, що може бути за межами цього простору, могли відчувати безсилля й неможливість змінювати систему та суспільство, у якому вони існували. Простір та система зробили людей дуже подібними один на одного: вони всі мали схожі проблеми, страхи, переживання, упередження та думки, лише деякі вирізнялися тим, що мали інший соціальний статус, становище у суспільстві, лише деякі мали надзвичайну жагу до змін та прагнути звільнення від системи. Як уже зазначалося, важливими рисами антиутопічного твору є умовний простір та час. Художній простір антиутопії – це простір, який відгороджено від решти світу, а події в ньому відбуваються у певний проміжок часу. Найчастіше автори можуть вдаватися до аналогій із певними країнами або певними суспільствами, іноді це може бути вигадане суспільство майбутнього. Жанр антиутопії має на меті показати негативні риси суспільства, які впливають на

майбутнє, а також те, до чого можуть призвести деякі дії людства сьогодні. Іноді автори вдаються до конкретних аналогій до деяких сучасних держав або до вигаданого суспільства, але навіть за такого зображення читачі розуміють, до кого й до чого можуть бути віднесені описувані у творі події. Наприклад, сам Антипович в одному зі своїх інтерв'ю зауважував про роман «Хронос»: «...він є відображенням сучасного життя України, бо сюжети мої розгортаються за законами суспільства, у якому ми живемо» [Антипович, Дубовик, 2011].

Антиутопічні тексти є певним застереженням щодо того, що може очікувати людство в майбутньому, але варто розуміти, що це не точне передбачення, як розвиватиметься суспільство, а це лише припущення, і людство все ще може цього уникнути. На цьому також наголошував автор роману «Хронос»: «Але я водночас наголошую на здатності героя прорватися до світла крізь темряву. Ми це можемо!» [Антипович, Дубовик, 2011]. Є думка, що хронотоп антиутопій є замкнутою системою, що змушує читача думати та створювати асоціації, шукати пояснення та відповіді на свої питання під час читання твору. Через це час в антиутопіях сприймається двомірно, бо він є справжнім у дійсності персонажів та в дійсності власне самого читача твору, який ніби проживає цей час разом із героями.

Твори Т. Антиповича «Хронос» та «Мізерія» є зразками такої антиутопії, що зосереджена на зображенні влади технічного прогресу та надмірного споживання інформації, що поглинає людину до останку. Автор у своїх творах досить критично описує суспільство майбутнього, яке женеться за новими технологіями та винаходами. Обидва романи зображують події недалекого майбутнього та дають зрозуміти героям твору речі, які є найдорожчими в житті – час та звільнення від інформаційної інтоксикації, щоб Тіло остаточно не перемогло Дух.

«Мізерія» – дуже гарна метафорична назва для твору з добре продуманим сюжетом. Це зразок повісті, що змушує сучасну людину задуматись уже сьогодні про те, скільки різноманітної інформації вона

споживає щоденно. За визначенням автора, це – роман, але за жанровими ознаками та обсягом це антиутопічна повість. Це повість про людей, які живуть у просторі, просоченому «Інфою», яка має владу над ними. Інформаційна епоха проникає в голови людей та оселяється там для того, щоб повністю керувати ними. «Мізерія» показує людство, що вже не здатне приймати рішення та є приреченим довічно були під владою «Інфи», бо вже не може обійтись без щоденних новин, повідомлень та нової інформації, яка є дуже віддаленою від правдивої. Інформаційний комбінат є ніби головним органом цього суспільства, що забезпечує цілу країну основним ресурсом – інформацією. Люди безпомічні та одержимі жагою до «Інфи». Сюжет повісті навіяний особистими спостереженнями автора, після того, як він побачив сумну ситуацію з молоддю, яка виїжджає з сіл до міст. Сюжет роману розкривається не тільки як система подій, а як початок усвідомлення й осмислення неможливості продовжувати жити в такому світі та відродження самосвідомості й початку боротьби за інше життя, вільне та щасливе.

Цілісність зображення кожної з історій головних героїв дещо порушена автором, вона не має цілковитої послідовності та довершеності. Але від цього текст твору не стає незрозумілим чи неповним, бо є багато дрібних деталей та фактів, що немовби заповнюють ці пропуски в тексті. Місце дії розгортається в ураженому «Інфою» суспільстві, також є Патогенна зона, що з'явилася після вибуху атомного реактора; події відбуваються в майбутньому, яке може зовсім скоро настати. Роман не має прямих аналогій із сучасним світом, не вказується якась певна країна чи місцевість, де відбуваються події. Головні герої більшість свого часу перебувають у звичній для них атмосфері: чи то на комбінаті, чи на вулиці, де найповніше розкриваються їхні образи. Атмосфера у творі просякнута недовірою, постійною підозрою, необхідністю бути обережним та не висловлювати власні думки відкрито, адже всі люди у системі – лише маленькі її складові, що не мають права нічого змінювати. Пейзажі, описані автором здаються дещо сірими, безрадісними та темними.

Відчувається, що персонажі можуть відчутти себе більш-менш вільними лише сидячи під мостом, власне, де вони і зустрілись втретє уперше.

Хронотоп у цьому творі обмежений та створює відчуття того, що всі жителі цього суспільства приречені на вічний страх та нескінченну владу «Інфи». У момент зустрічі героїв під мостом настає усвідомлення серйозності ситуації та того, що всі вони приходять до усвідомлення того, що їхнє життя нікчемне; розуміють, що їхнє життя майже втрачено. Мовляв, потрібно його змінювати, щоб не втратити себе у цьому суспільстві.

Однією з ознак хронотопу твору є взаємодія людини з простором та довкіллям, у якому вона мешкає, адже за словами І. Девдюк, «в антиутопіях високоорганізованій дійсності опозиціонуються окремі індивіди, свідомість яких зберігає відносну незалежність» [Девдюк, 2018, с. 78-86].

Одним із важливих є мотив першої зустрічі всіх героїв разом, що розвивається вже далі у творі. Визначальним є те, що всі герої так чи інакше стикались один з одним, з деякими були знайомі раніше. У цій частині твору Шюзанна згадує та видумує ласкаві прізвиська «Пруня» та «Дабі» для Прунського та Даблдекера. Цей момент зближує їх та показує те, що всі вони підійшли до межі у своєму житті, коли потрібно його змінювати. І саме навколишнє середовище відображує повною мірою внутрішній стан героїв, вони вписуються в нього досить успішно. Психічний стан повністю збігається з картинами пейзажу навколо. «Комбінат виднівся вдалині, як гігантський тупий олівець. А зовсім поруч тягнула свої ангари промислова зона, за якою тягнула свої ангари промислова зона...» [Антипович. Мізерія, 2007, с. 62].

Буденне життя людей у творі не вирізнялось нічим особливим, суспільство зображується як малоосвічене та не високоморальне: у ньому панують кримінальні авторитети Клану. Інтерес до скандалів і сенсацій був найбільшим, суспільство лише споживало «Інфу». Головні герої твору також були частиною цього суспільства: вони також зображуються як представники суспільства, що позбавлене усталених моральних норм і правил. Читач у творі

здебільшого знайомиться з героями через зображення побутового часопростору. Саме завдяки його детальним описам та зображенню ми будуємо уявлення про спосіб життя та мислення персонажів. Побутовий хронотоп досить часто змінюється та трансформується у більш напружений та шокуючий хронотоп, коли герої поринають у спогади, або розповідають про подробиці свого життя (насамперед історії Шюзанни про всі її стосунки тощо). Такі чергування, різні за динамікою, створюють певний розвиток та довершують сюжет твору.

Насправді Тарас Антипович заклав надзвичайно багато попереджень для людей: тих, які живуть зараз, та для майбутніх поколінь. Він описує життя героїв без особливого його прикрашання. Але він не прагне відштовхнути людей від головних героїв, а навпаки, хоче попередити та змусити замислитись над тим, якими людьми вони можуть стати, якщо не зрозуміють, який величезний вплив «Інфа» має навіть сьогодні. До яких наслідків призводить те, що люди надмірно її споживають навіть не замислюючись над тим, як вона вже сьогодні змінює мислення людей. Для досягнення цього автор подав деякі внутрішні трансформації та наслідки споживання «Інфи», які головні герої помічали за собою.

Сюжет твору рухається досить швидко, події змінюють одна одну завдяки тому, що з героями трапляються незвичні життєві ситуації. Автор переконує читачів у правдивості переживань та характерів героїв твору. «Мізерія» складається з трьох частин, кожна з яких – це новий етап у житті головних героїв, вони погоджуються досить логічно. Цей поділ роблять немов самі герої твору, бо кожна частина – це наслідки, прийнятих ними рішень для зміни власного життя на краще. Перший етап життя героїв, певно, найтриваліший, адже герої зростали та жили в цьому системному середовищі все своє життя, поглинали його правила та приймали його виклики. Це середовище, у якому панує «Інфа», герої зображуються у своїх звичних життєвих ритмах: хтось працює на комбінаті, хтось живе під мостом, а хтось заплутався та не має навіть сил вийти зі своєї квартири. Але поки кожен з

головних героїв живе у власному житті та їхні долі ще не перетнулися одна з одною. Це світ «Інфи»: «...стрімкий і брудний потік ... вимивав кебетину, як гірська річка – своє дно. Ніщо на цьому дні не встигає осісти, один намул витісняє інший»[Антипович, Мізерія, 2007].

У другій частині герої вже починають взаємодіяти один з одним. Зображується декілька просторів у цій частині, і всі вони відіграють важливу роль у творі. Але, окрім власне місця під мостом, квартири та комбінату, загальним є весь обмежений простір світу, у якому мешкали герої. Межі міста чітко окреслені, герої шукають способи, як покинути його та швидше звільнитись від нього, адже мають ще одне завдання – сховати від Клану нібито померлого Даблдекера. Саме у цій частині читач має змогу прослідкувати, як змінюються один за одним замкнутий та відкритий простори із часом, замкнутий – може відтворювати внутрішню замкнутість, настороженість та невпевненість людини. Недарма, розширюючись чи звужуючись, простір є свідченням динамічного розвитку художніх образів персонажів, що дає змогу зрозуміти мотиви тих чи інших їхніх вчинків.

У цій частині твору дехто з героїв усвідомлює надважливі істини та робить правильні висновки щодо впливу системи на суспільство. Прунський відсторонив себе на декілька днів від «Інфи», не дивився телевізор, не читав газет та не виходив на вулицю, здавалось би, людина повинна відчувати себе гірше, знаходячись у такому інформаційному вакуумі, але, на диво, він відчув, що «потроху віддаляється від обіймів Інфи, йому було легко порожньо і незвично»[Антипович, Мізерія, 2007, с. 101]. Головною метою уряду було зробити так, щоб люди не були здатні аналізувати, розвиватись чи самозаглиблюватись у себе, а тільки поглинати вже підготовлену інформацію. Прунський розмірковував так: «Поки людина жує Інфу, вона заколисана і контрольована, як дитина. Вона перебуває не в собі, а ніби десь зовні. Вона не приходить до тями» [Антипович, Мізерія, 2007, с. 102]. Герой відчуває себе в цьому середовищі пригніченим, тим, у кого забирають право на доросле та помірковане життя зі своїми власними рішеннями. Але з часом він також

усвідомлює, що його думки щодо суспільства були вже не нові: «То є добре – значить у нього є одностайність. Значить інформаційне суспільство буде рано чи пізно зруйноване» [Антипович, Мізерія, 2007, с. 103]. Він розуміє приреченість системи та суспільства у майбутньому. Держава була дуже жорстокою по відношенню до всіх своїх жителів, адже забирала право на власні думки, вчинки та мрії, натомість залишала лише купку «Інфи», яку вони мушили споживати без вибору.

Саме момент «підриву машини Даблдекера» є досить «антиутопічним», адже тоді всі образи головних героїв трансформуються, і з досить пасивних персонажів вони перетворюються на людей, які розуміють, що не зможуть уже більше побудувати майбутнє тут, у цій державі, тому потрібно щось змінювати. Коли верхівка на чолі з Куклусом захотіли його вбити та їм майже це вдалось, вони посягнули не тільки на свободу душі людини, але й на тіло. Система забрала все, що мав Даблдекер у своєму житті: свободу, душу, гроші, кохання та найменшу можливість на щасливе майбутнє. І він був не один такий, усі головні герої стикнулися з тим, що держава відібрала у них усе – навіть відчуття самих себе.

В останній частині твору герої втікають до Патогенної зони, у якій бачили спасіння. Це місце, де народився Прунський, ще коли та земля так не називалась. Герої починають життя ніби заново, сподіваючись нарешті звільнитись від отрути, з якою вони жити все своє життя, – «Інфи». Читач має змогу спостерігати, як змінились головні герої твору та яких висновків дійшли, звільнивши нарешті місця для власних думок та бажань. Система не змогла змінити їхній розум докорінно, вона намагалася пригнітити їхні бажання до свободи та права вибирати, до того, як жити власне життя. Нарешті автор дає відповідь читачу, що ж відрізняло, на його думку, Даблдекера від усього іншого суспільства. Звучить це з уст його дружини Армади: «Присутність мізків вельми знакова – з них почалося падіння Даблдекера, в прямому і переносному значенні» [Антипович, Мізерія, 2007]. Нарешті, у фіналі твору автор завершує намічену на самому початку ідею: показати, що важливо

залишатись навіть у надскладних умовах людиною з власними думками та переконаннями, прагнути до свободи та змін. На прикладі головних героїв від доводить, що це можливо, змушує замислитись над тим, скільки «Інфа» значить для людей у сучасному суспільстві. Автор доводить: «Життя без Інфи – ідеальна терапія. Просто зникли всі нав'язливі ерзаци, що змушували проживати чуже життя – обробка інформації в комбінаті, перегляд телевізійних сюжетів...» [Антипович, Мізерія, 2007, с. 160].

Важливо зауважити те, як змінилося відчуття часу героями, коли вони переїхали жити до Патогенної зони з великого міста. Можна прослідкувати закономірність часопростору у двох абсолютно різних місцях. У місті змальовувався закритий простір із дуже швидкоплинним часом, який проносився з надзвичайною швидкістю. А в Патогенній зоні інакше: «Їхній час сповільнився і загус. День здавався довгим, ніч – супокійною. Місто ж крало час цілими тижнями... Дні спливали, а перед вихідними ти виринав назовні й виявляв повну неспроможність жити» [Антипович, Мізерія, 2007, с. 191]. Герої твору опинились у відкритому просторі зі сповільненим плином часу для того, щоб насолодитись життям сповна та помічати кожную дрібницю навколо себе. Ця особливість антиутопічного змалювання хронотопу робить твір цікавим та динамічним, що дозволяє читачеві вийти за кордони своєї уяви та уявити одразу два абсолютно різні простори з різним плином часу.

Отже, хронотоп у романі «Мізерія» Тараса Антиповича є сутнісною жанровою особливістю. Під час детальної роботи над твором було виявлено загальні особливості побудови хронотопу в романі. По-перше, хронотоп – закритий, бо зображується місто, що поглинуте владою інформації, яка повністю керує вчинками та розумом людей. Така система та атмосфера, безумовно, впливає на формування людей та їхніх цінностей, тому вийшло так, що якщо суспільство, змальоване у творі, залишиться без інформації, то воно буде неспроможне ні на що, адже «Інфа» повністю володіла їхнім життям. По-друге, літературний час фабульний, адже події відбувались у хронологічній послідовності, з невеликими вставними елементами-спогадами, що дозволяли

зануритись у минуле героїв. Це дає змогу зрозуміти причини деяких вчинків головних героїв «Мізерії». Завдяки такому зображенню літературного часу читачі сліdkували за еволюцією персонажів, які намагались існувати у середовищі та, будучи жертвами системи, врешті-решт здобули свободу для своєї душі, змогли звільнитись від влади «Інфи» та спробували стати трохи щасливішими. У творі спостерігається переважно хронологічна оповідь із великою кількістю діалогів, що дозволяє розкрити характери персонажів, дає змогу проживати всі життєві обставини разом із головними героями, а ще діалоги посилюють динамізм твору. По-третє, художній простір у творі зображується автором різнопланово, він постає перед читачем і відкритим, і закритим. Тому, залежно від цих характеристик простору, змінюється і сприйняття героями твору часопростору загалом, бо він постає то зовсім далеким, то близьким; глобальним або локальним. Відчуття читачем часу і простору залежить від прийомів, які використав автор для їхнього зображення у творі. Тому, читачі завдяки цьому, можуть перебувати одразу у двох або навіть трьох просторах, які вони створюють у своїй уяві та співвідносити художній світ із реальним.

Тепер розглянемо хронотоп «Хроносу». Цей роман Тараса Антиповича – один із найвизначніших зразків антиутопії в сучасній українській літературі. Цей твір досить критичний до всіх технологічних змін, що відбуваються у світі. Автор намагається донести важливу думку про те, що час – це найцінніше, що є у людства. Він зображує суспільство з недалекого майбутнього, у якому час перетворився на зброю, зробившись матеріальним. Виклад подано в коротких новелах, що розповідають окремі історії людей та «антилюдей», які опинились у просторі, де вже зовсім не залишилось звичайного часу, адже він став матеріальним засобом, який могли мати не всі у цій системі. У суспільстві панує нерівність, воно розділилось на тих, хто має все, та звичайних людей, які змушені виживати у надскладних умовах, щоб урвати собі трохи часу. Влада як така відсутня творі, нею став час, яким хотіли всі заволодіти та стати могутніми, щоб керувати іншими. Єдиним прагненням

усіх став час, а саме бажання мати його більше, відбираючи тим самим життєвий час в інших, слабших людей.

Бажання бути молодшим стає в романі злочином, який ладні скоїти всі жителі тогочасного суспільства. Час у творі постає перед читачем зовсім у новому значенні – це вже не метафізичний термін, а валюта та сила, які втягнуті у брудні ігри політиків. Не можна не помітити, що автор твору проводить багато паралелей із сучасним суспільством та відсилається до українського суспільства безпосередньо, зокрема зазначає: «Вийшла універсальна фантастична оповідь, але з суто українськими алюзіями» [Дігай, 2007]. Надзвичайно сумно усвідомлювати схожість твору з ладом сучасної України, але, отримуючи таку правду, можливо, читачі задумаються над тим, що потрібно змінювати вже сьогодні.

Т. Антипович зазначає, що «кошмар, який я змальовую, нібито відбувається в майбутньому, але події розгортаються за схемами, які ми спостерігаємо зараз» [Антипович, 2014]. Автор зображує зовсім нове суспільство, де правда, справедливість та людські цінності втратили свою силу, а панує брехня, нерівність та корупція, саме в такому просторі живуть герої роману. Відбувається зміщення цінностей, де технологічний прогрес та винаходи знаходяться на першому місці, а не людина.

Час у творі переосмислюється автором не так, як звикли його сприймати в літературі – з філософської точки зору, а має пряме своє визначення. Йдеться про час, «що кожен організм при народженні якимсь чином отримує свій термін придатності, тобто запас біологічного часу» [Антипович, Хронос, 2011, с. 5]. Саме з цим запасом часу людини професор Койфман навчився працювати, зменшуючи його, або збільшуючи.

Із дивним винаходом професора люди втратили особисту свободу остаточно, адже час – це було чи не єдине, що вони мали у житті та могли ним розпоряджатися на власний розсуд. Люди перестали володіти часом – він став лише товаром, за який усі боролися: хтось його викрадав, хтось продавав, а хтось нахабно забирав, наживаючись на цьому. Цей винахід змінив хід історії

та уклад суспільства: «Темпоральне грабіжництво стало найпопулярнішою статтею кримінального кодексу» [Антипович, Хронос, 2011., с. 8], «Влада не змогла впоратися із цією війною. Тоді вона почала на ній наживатися» [Антипович, Хронос, 2011., с. 9]. Крадіжка часу була майже легалізована тогочасною владою та стала звичним явищем у тогочасному жорстокому суспільстві.

«Хронос» Тараса Антиповича у коротких новелах подає історії різних персонажів. Герої роману досить різні за характерами, життєвими цінностями та вчинками, вони уособлюють різні, слабкі та сильні, сторони тогочасного суспільства. У творі відсутній головний персонаж, дія відбувається навколо декількох героїв та їхніх життєвих історій із різними людськими проблемами та переживаннями. Ключовими персонажами твору, які утворюють цілісний сюжет, є професор Койфман, людина, яка змінила все у художньому просторі твору, священник отець Теодор, у якому поєдналось усе гарне, що залишилось у цьому світі, Великий Магістр, лідер владної верхівки – уособлення всього поганого та злого у творі.

Із появою винаходу майже все суспільство перетворилось на суцільних егоїстів, яких цікавить задоволення лише власних потреб: уряд думав про поповнення свого життєвого часу, люди з підпільної організації «Грибниця» прагнули позбутись влади заради власних амбіцій, а звичайні люди думали лише про себе, бо мали вижити в умовах війни за час, коли вони були зовсім незахищені. Читач бачить суспільство, у якому кожен турбується тільки про себе, суспільство, де немає спільних інтересів, цінностей та ідеалів. Крізь різні сфери життя: побут, мистецтво, владу, освіту, управління державою, науку – з'являється уявлення про те, що було важливим для суспільства 2040 року. Час став власністю багатих та тих, хто має владу, держава була не в змозі контролювати те, як організовувалось життя людей після винайдення хрономату, навіть не зважаючи на існування Державного Резерву біологічного часу, що мав бути надбанням усіх людей.

У творі життя кожного з героїв показано фрагментами, зображено лише

ті важливі події, які мали значення для них та вплинули цілком або частково на їхнє життя. Історії героїв здебільшого не пов'язані між собою, вони індивідуальні та розповідають про окремих людей. Тому читачу не доведеться вибудовувати у своїй уяві складні зв'язки між персонажами та їхніми вчинками. Лише у кінці твору з'являється єдність всіх героїв та певна об'єднаність усіх подій, що відбулися. Автор хотів донести спільну істину всіма історіями, яку виголосив отець Теодор у кінці твору: «Відтепер лишився на землі тільки живий час, Богом даний. Він споконвіку був ваш, а ви його господарі. Цей час призначений для того, щоб ви мінялись і змінювали світ. Тому не бійтеся жити і не бійтеся вмирати, бо тільки по смерті зрозумієте Задум» [Антипович, Хронос, 2011., с. 178].

Важливе питання, яке Т. Антипович висвітлює у «Хроносі», – це питання недосяжності фізичного безсмертя. Адже з появою хрономату люди змогли привласнювати собі скільки завгодно чужого людського часу, так що теоретично могли жити вічно. Професор Койфман змінив уклад речей цього світу, люди нібито перемогли старіння та мали право вирішувати, скільки їм жити (звісно, вирішували це тільки ті, хто мав у своїх руках владу). Плин часу для всіх мешканців країни змінився, адже тепер хтось мав його нескінченну кількість та не цінував його, бо мав ще великий запас цього часу, а хтось дорожив кожною секундою, що залишилось прожити, адже у когось цей час безжалісно відбирали. Люди musiли жити тут і зараз, бо ніколи не знали, хто з'явиться темної ночі у провулку та відбере життєвий час. Час почав сприйматись дуже легковажно – як те, що можна ще отримати й не турбуватись у майбутньому.

Тарас Антипович звертає увагу читачів та змушує замислитись над багатьма важливими питаннями. Одне з них – це вплив технологічного прогресу на життя людини. Автор виражає подвійну думку щодо цього питання, змальовуючи двох абсолютно різних персонажів, які були схожими тільки в напрямку своєї діяльності. Професор Койфман, який роздумував над тим, що минуле, теперішнє і майбутнє вже є присутніми на фізіологічному

рівні в житті людини, та «декларував суто гуманістичні принципи застосування хронофєрезу» [Антипович, Хронос, 2011., с. 7]. А отже, він хотів допомогти людству своїм винаходом, продовжити життя хворим людям, а не винайти зброю, що змінить повністю хід історії та стане знаряддям у руках нечесних та жадібних можновладців. Він дотримувався думки, що технології допоможуть покращити життя людини та зроблять його комфортнішим. На противагу Койфману у творі з'являється його помічник Фред, який, розробляючи хрономат, робить його зброєю для вбивств звичайних людей, котрі не мали влади та не мали змоги себе захистити. Т. Антипович показує дві сторони технічного прогресу та застерігає, що інновації, опиняючись у неправильних руках неморальних людей, можуть нанести непоправної шкоди всьому людству та зруйнувати світ.

Розглядаючи хронотоп роману «Хронос», варто відмітити, що саме на понятті «часу» побудовано весь твір, і саме час є основним сюжетотворчим елементом. У прямому значенні час – це тривалість буття матерії, явищ або предметів, що вимірюються певними проміжками, що можуть бути зовсім різними за тривалістю. Варто спершу звернутись до назви твору та розтлумачити її символічне значення. Хронос – постає у міфології уособленням часу, згідно з ученням орфіків, він породив вогонь, повітря й воду, а від цих стихій згодом народилося декілька поколінь богів [Гнідаш, 2017, с. 71-75].

Завдяки трактуванню автора можна зрозуміти, що навіть назвою твору автор хотів передати надзвичайно важливу ідею, втілену у творі: цінності часу та його швидкоплинності. В одному зі своїх інтерв'ю Т. Антипович дав своє визначення «Хроносу»: «Хронос» для мене – це божок часу, в першу чергу, технологічний божок. Такими божками люди заміняють бога зараз. Ми молимося на ай-поди, ай-фони, леп-топи, а тут просто в романі з'являється новий божок. Це темпоральна технологія, це новий божок, який обожнили самі люди, власне. І протиставлення цього нового божка і справжнього бога для мене важливе» [Дроздовський, 2011].

Твір починається тим, що людству було представлено новітній винахід науковців – «хрономат», який здатний забирати та передавати біологічний час з одного тіла до іншого. Суспільство захопила фанатична ідея – отримати якомога довше життя, шляхом відбирання його в інших. Автор намагався донести думку про те, що в такий спосіб науковці змінили хід процесів у світі та пішли протиприродним шляхом. Читача запрошено поміркувати над тим, що технології та науковий розвиток протиставляються Божій силі, яка вже нібито й не в змозі встояти перед технологіями.

Мотив часу та представлення його у романі як найвищої сили – є наскрізним. Людство стало заручниками Хроносу, бо почало йому вклонятись та сприймати як найвищу силу та цінність у цьому світі. Це призвело до того, що вся система цінностей та правил була знищена, у світі стало лише важливим одне, а саме – час, як валюта. Люди втратили моральні обмеження: почався справжній безлад і хаос, вони почали вбивати один одного для того, щоб заволодіти часом, хоча «люди завжди крали час одне в одного, але не усвідомлювали цього» [Антипович, Хронос, 2011, с. 22]. Неймовірно зросла корупція, пов'язана із часом, адже завжди були ті, хто мав більше сили та влади. Ритм життя суспільства суттєво змінився: люди вже просто не могли собі дозволити витратити час, наприклад, на те, щоб просто посидіти та насолодитися природою. Люди жили за правилом: «...ніде не зупиняйся, не затримуйся на місці, пересувайся раціональними маршрутами, тримайся ближче до ліхтарів, нікому не довіряй, ні з ким надовго не заговорюй, тримай руки ближнього в полі свого зору» [Антипович, Хронос, 2011, с. 111]. Це здається схожим на параною, адже люди не могли довіряти навіть найближчим, а інколи, здається, й навіть собі. Суспільство жило у постійному стресі та напрузі, бо кожної хвилини могло щось статись. Ось до чого призвела поява нового «Технологічного божка часу».

Т. Антипович у творі наголошував, що «метою часу є смерть» [Антипович, Хронос, 2011, с. 45]. Але багато героїв «Хроносу», здобувши доступ до необмеженого часу та нібито вічного життя, забувають, що насправді

ніхто не зможе жити вічно. Автор наголошує, що, отримавши владу за допомогою часу, люди забули про Бога і про те, що кожен буде покараний за свої вчинки. Неодноразово у творі лунає думка про те, що смерть неодмінно наздожене тих, хто намагається від нього втекти або його обдурити, бо жодному на цій землі ще не було подаровано вічного життя.

Можна сказати, що в образі «божка» Хроносу втілено новочасний образ диявола та всього поганого. А демонами у творі постають новітні хронотехнології, що з'являються у світі та змінюють його докорінно. Автор наголошує: «...із винайденням хрономата і хронотурбіни у світ випущено таку нечисть, якої тут ще не водилося» [Антипович, Хронос, 2011, с. 154]. Час осмислюється як те, що захопило світ та стало його володарем, як те, що є дуже жорстоким та безжалісним та як те, що зрештою може знищити весь світ.

Але отець Теодор є справжнім світлом у цьому творі – проповідником повернення до справжнього Бога, який у змозі врятувати світ та навести у нього лад. Йому під силу повернути всім увесь украдений у них час та воскресити тих, хто став жертвою жорстоких злочинців. На щастя, у кінці твору залишається «тільки живий час, Богом даний» [Антипович, Хронос, 2011, с. 178].

Отцю Теодору було дано силу вгамувати весь той безлад та принести рівновагу в суспільство. Він виголошує слова, які варто було запам'ятати кожному читачеві твору: «...час призначений для того, щоб ви міняли і змінювали світ. Тому не бійтеся жити і не бійтеся вмирати, бо тільки по смерті зрозумієте Задум» [Антипович, Хронос, 2011, с. 178].

Нарешті доводиться думка про те, що все у цьому світі має свій біологічний час і кожному відведена його певна кількість. Тому ніхто не має права розпоряджатись чужим часом та, тим більше, відбирати його у когось. Автор зміг показати те, що технології, новітні розробки та модифікації не змогли взяти верх над природою, і все ж «божок» часу програв битву із Божественним.

ВИСНОВКИ ДО II РОЗДІЛУ.

Твори Тараса Антиповича «Хронос» та «Мізерія» стали помітними етапами розвитку антиутопії в українській літературі. У них можна чітко прослідкувати характерні риси цього жанру та водночас помітити особливості авторського бачення світу. Варто відзначити, що ці антиутопії мають жанрові відмінності: «Хронос» – це роман у новелах, а «Мізерія» – повість.

За допомогою актуальної тематики, детального змалювання навколишнього світу та введення великої кількості персонажів витворюються сучасні антиутопічні світи, які захоплюють читачів своїм сюжетом з перших сторінок.

Поняття хронотопу в антиутопіях має надважливе значення, адже час та простір є сюжетотворчими елементами. Час осмислюється зовсім по-іншому та вже не виступає в ролі лінійної величини. За допомогою переосмислення часової категорії автору вдається донести до читачів важливу думку про швидкоплинність часу. Для антиутопічних творів характерний, здебільшого, закритий часопростір, щоб створити атмосферу відокремленого світу, де існує тільки одне суспільство та одна система зі своїми недоліками та правилами. Т. Антиповичем у «Хроносі» та «Мізерії» за допомогою переосмислення категорій простору та часу порушується ряд важливих філософських та суспільних проблем. Він розглядає проблеми марнування часу, його прискорення, пише про владу інформації над людиною, про нездатність приймати самостійні рішення та ін. Ці твори дають змогу читачеві відчувати серйозність порушених тем та зробити висновки щодо того, які зміни потрібно зробити вже сьогодні, щоб не опинитись на місці героїв «Хроносу» та «Мізерії».

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі було проаналізовано особливості жанру та художню організацію творів Т. Антиповича «Мізерія» та «Хронос». Визначено місце категорій часу та простору у сюжетній канві творів.

«Мізерія» має ознаки антиутопічної повісті, хоча це досить дискусійне питання. Т. Антипович зображує у своєму творі історії трьох різних героїв, які нерозривно зв'язані між собою, однією історією та проблемою «Інфою». «Мізерія» має незначний обсяг, що не дозволяє віднести цей твір до жанру роману. Текст поділено на окремі частини, що робить його доступнішим та зрозумілим читачеві. Автор зосереджує увагу на зображенні людських якостей та внутрішнього світу персонажів, їхніх переживань та внутрішньої трансформації. У творі події відбуваються протягом короткого проміжку часу, вони загалом обмежені у просторі.

Як на повість, у «Мізерії» досить багато другорядних персонажів (Армада, донька одного з членів Клану; Кобра Белтон та інші); вони допомагають повніше розкрити особистості головних героїв, шляхом взаємодії у різних життєвих ситуаціях.

Характерними ознаками повісті, які можна виділити у «Мізерії» є невеликий обсяг, обмеженість у просторі, відносна складність сюжету, зосередження на зображенні особистості героїв та показу шляху їхньої трансформації, наявність описів місцевості та ситуацій, в яких опиняються герої.

«Хронос» ми визначаємо як роман-антиутопію у новелах. У цьому творі чітко прослідковується поєднання двох літературних жанрів – новели та роману. Новели, з яких складається твір, позначені лаконічністю, відсутністю розгорнутих описів середовища, сюжетною однолінійністю та мінімальною кількістю персонажів. Особливістю цих новел є те, що кожна з них розповідає історію про окремого героя та ситуації, у яких розкривається проблематика твору. Кожна з новел має особливу назву, що допомагає читачеві

орієнтуватись та розуміти, у який проміжок часу відбувається та чи інша історія. У творі зображується значний проміжок часу – період тривалістю майже у 7 років, це дає змогу прослідкувати причинно-наслідкові зв'язки у романі. Крім того, «Хронос» – це досить візуальний та кіногенічний роман, тому що Т. Антипович використав у ньому багато прийомів, що роблять цей роман насиченим на цікаві сюжетні повороти.

Т. Антипович у своїх творах вкотре доводить, що наявність довершеного хронотопу в антиутопії є одним із головних сюжетотвірних елементів. Події творів Т. Антиповича відбуваються в умовно закритих просторах у визначені проміжки часу, що переміщує героїв у закрите середовище, у якому існує лише держава з жорстокою системою. Час переосмислюється у двох творах, адже автор порушує питання цінності часу, його марнування, значення його для людини та його швидкоплинності. Завдяки своїм роздумам герої «Хроносу» роблять висновок про те, що часом не може заволодіти жодна душа, це те, що є у кожної людини, і тільки вона має право розпоряджатись ним самостійно. А герої «Мізерії» зрозуміли, що свобода це – велика цінність у житті людини, і лише здобувши її, людина може почати по-справжньому жити, насолоджуючись кожною хвилиною життя та не марнуючи його. Тільки тоді, коли людина здобуває свободу та стає вільною, починається її життєвий час.

Простір обох творів незвичний, але має надважливе значення для розуміння ідеї, яку мав на меті автор. Події відбуваються у відносно недалекому майбутньому, приблизно 2040 – 2050 роки XXI століття. Обидва твори слугують застереженням для читачів не повторювати помилки людей, які зображені у творах, та замислитись над тим, що потрібно вже сьогодні змінювати у суспільстві. Твори показують читачам правду і дають зрозуміти, що це не якесь абстрактне вигадане майбутнє – це справді те, що може трапитись із суспільством та нашим світом.

Твори Т. Антиповича «Хронос» та «Мізерія» є визначними зразками антиутопічного жанру в українській літературі. Ці твори мають всі характерні особливості цього жанру: змалювання певної системи та показ її державного

устрою; зображення дій майбутнього (передбачається майбутнє); світ зображується крізь призму сприйняття його героями, які відчують на собі всі його недоліки та заборони; показ негативних якостей системи та показ знецінення владою людського життя.

Важливими характерними аспектами творів Т. Антиповича є те, що оповідь ведеться від імені героїв та те, що увагу звернено на показ психологічного стану героїв та на їхні почуття. Завдяки художньому переосмисленню цього жанру автором та його оригінальності, «Мізерія» та «Хронос» стають надзвичайно цінними творами в цьому жанрі, адже вражають сюжетом та художніми особливостями.

Т. Антипович зосередив свою увагу не на матеріальному, а на духовному, сакральному просторі навколо головних героїв твору, що й було одним із основних його завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антипович Т. Хронос : фантаст. роман /Тарас Антипович. – К. : А–БАБА–ГА–ЛА–МА–ГА, 2011. – 200 с.
2. Антипович Т. Мізерія. Київ : Нора-Друк, 2007. 208 с.
3. «Мізерія», Тарас Антипович. Спроба рецензії [Електроний ресурс] – Режим доступу [<https://nickeler.livejournal.com/45987.html>]
4. Тетяна Дігай: Метафора нашого майбутнього. 2007 [Електроний ресурс] /Тетяна Дігай//– Режим доступу [<http://www.gak.com.ua/creatives/1/7339>]
5. Віта Левицька: Цілюще повітря патогеної зони. [Електроний ресурс] /Віта Левицька// – Режим доступу [https://vsiknygy.net.ua/shcho_pochytaty/review/263/]
6. Proceedings of the 4th International Academic Congress «Science and Education in the Modern World». (New Zealand, Auckland, 5-7 January 2015). 158-163 The Futurological visions in the novel «Chronos» Т.Аntypovycha. Liubov Kostetska.
7. Антипович Т. «Я не люблю свої книжки в готовій формі. Люблю їх рівно доти, доки пишу». [Електроний ресурс] /Тарас Антипович// Журнал «Пошук». – Режим доступу <https://platfor.ma/magazine/text-sq/search/53371b19ed2b2/>.
8. Вадим Грига: «Мізерія» Тараса Антиповича: Новий початок життя в майбутньому.[Електроний ресурс] /Вадим Грига // – Режим доступу <http://avtura.com.ua/review/198/>
9. Людмила Скорина: Майже без емоцій.[Електроний ресурс] /Людмила Скорина// – Режим доступу <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2012/01/16/073633.html>
10. О. Капленко Роман «Хронос» Тараса Антиповича»: особливості рецепції. 2016. № 84.ст. 307-316
11. Бондар-Терещенко І. Тіло і доля у царстві Хроноса / Ігор Бондар-Терещенко // Україна молода. – 2011. – № 191, 25 жовтня.

12. Михед О. У пошуках украденого часу [Електронний ресурс] / Олександр Михед.// – Режим доступу: <http://litakcent.com/2011/10/24/u-poshukah-ukradenoho-chasu/>.
13. Дмитро Дроздовський Годинниковий божок смерті: рецензія на «Хронос» [Електронний ресурс] /Дмитро Дроздовський// – Режим доступу:https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2011/12/111208_book_review_antypovych_drozdovskyj
- 14.Тетяна Белімова «Хронос» або Дещо з сьогодення української фантастики. [Електронний ресурс] /Тетяна Белімова// – Режим доступу: <https://probapera.org/publication/13/16345/hronos-abo-descho-z-sohodennya-ukrajinskoji-fantastyky.html>
15. Капленко О. Микитенко С. Художньо-образні моделі апокаліпсису в сучасній українській прозі. 2016 №16. С. 65-82.
16. Гольник О. Філософські виміри роману Т. Антиповича «Хронос» / О. Гольник // Сучасні літературознавчі студії. – 2013. – Вип. 10. – С. 109–118.
17. Гнідаш Д. Своєрідність художнього часу в антиутопії Т. Антиповича «Хронос» // Матеріали Всеукраїнської студентської науково–практичної конференції «Пріоритетні напрями філологічних досліджень» (16 листопада 2017 р.) / за заг. ред. С.М. Климович. – Херсон, 2017. – С. 71–75.
18. Філософський енциклопедичний словник / В.І. Шинкарук (голова редколегії) та ін. – Київ : Абрис, 2002. – 742с –659 с.
19. Negley G. The quest for Utopia: an antology of imaginary societies / Glenn Negley, J. Max Patrick. – N. Y.: Henry Schulman Inc., 1952. – P. 10
20. Давиденуо Г.Й., Стрельчук Г.М., Гринчак Н. І. Історія зарубіжної літератури ХХ ст. Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2011. - 488 с.

21. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. – К. : ВЦ "Академія", 1997. – 42 с.
22. Жаданов Ю. А. Антиутопия второй половины XX века: творческий поиск новых перспектив жанра / Ю. А. Жаданов // Вісник СевНТУ. – Вип. 102: Філологія: збірник наукових праць. – Севастополь: СевНТУ, 2010. – С. 26–31.
23. Копач О. Сучасна антиутопія (1980-2000-і роки): традиції та новаторство (проза): автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.01.02 / Олена Олександрівна Копач. – Сімферополь, 2005. – 20 с.
24. Шишкіна, С.Г. Истоки и трансформации жанра литературной антиутопии в XX веке/ С.Г.Шишкіна. – Иваново: Иван. гос. хим.–технол. ун–т, 2009 – 230 с.
25. Іконнікова М. В. Антиутопічний дискурс в оцінці літературознавства XX століття // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2007. № 33. С. 142–145.
26. Іленьків Г. В. Принципи раціоналізму в утопічних та антиутопічних теоріях: політологічний контекст: дис. Канд.філол.наук. 2018, Львів, 181 с.
27. Яніра Мева «Мізерія» по-графському. . [Електроний ресурс] /Яніра Мева // Журнал «Україна молода» – Режим доступу: <https://umoloda.kyiv.ua/number/1010/164/36553>
28. Тарас Антипович: «Мені захотілося написати книжку, яка б фізично демонструвала тотальну крадіжку часу... » [Електроний ресурс] /Тарас Антипович//– Режим доступу: <https://gre4ka.info/kultura/300-57taras-antypovych-meni-zakhotilosia-napysaty-knyzhku-iaka-b-fizychno-demonstruvala-totalnu-kradizhku-chasu>
29. Лебедь Р. «Тарас Антипович: уся ця держава – це злочин» (інтерв'ю) [Електронний ресурс] / Роман Лебедь. – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2011/11/111116_book_antypovych_interview_rl.

30. Наталя Шерстюк Хронотоп як літературознавча категорія: генеза, еволюція, дискурс. 2018 №28 с. 56-61.
31. Девдюк І.В. Проблема свободи в антиутопічному дискурсі романів «Сонячна машина» В. Винниченка і «Прекрасний новий світ» О. Гакслі. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. 2018. №17. С. 78–86.
32. Гнідаш Д. Своєрідність художнього часу в антиутопії Т. Антиповича «Хронос» // Матеріали Всеукраїнської студентської науково–практичної конференції «Пріоритетні напрями філологічних досліджень» (16 листопада 2017 р.) / за заг. ред. С.М. Климович. – Херсон, 2017. – С. 71–75.